

**CEZA MUHAEMELERİ USULU KANUNUNDA YAPILAN
KOKLU DEĞİŞİKLİKLER**

Arş.Gör.Recep GULŞEN (*)

G İ R İ Ş

1 Aralık 1992 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 18.11.1992 tarih ve 3842 sayılı yasayla, yürürlükteki 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Yasası, birtakım açılardan ve özellikle kişi güvenliği bakımından önemli değişiklikler içermektedir. Bu yasayla, 2845 sayılı Devlet Güvenlik Mahkemelerine ilişkin yasanın 9. maddesinde de değişiklik yapılarak birtakım suçların Devlet Güvenlik Mahkemesinin görev alanından çıkarıldığına da işaret etmekle yetiniyoruz.

Biz, esas nokta olarak CMUK'da yapılan değişiklikleri ceza muhakemesi safhalarına ayırarak inceleyip, görüş ve eleştirilerimizi beyan edeceğiz.

A) GENEL OLARAK HAZIRLIK SORUŞTURMASI İLE İLGİLİ DEĞİŞİKLİKLER

I- YAKALAMA VE TUTUKLAMAYA İLİŞKİN DEĞİŞİKLİKLER

1) İfade İçin Celp ve Savcı-Kolluk İlişkisi

Kolluk veya savcı, suçu araştırırken herhangi bir kişiden şüphelenerek ifadesine lüzum görebilir. İşte CMUK 132. maddesinin yeni düzenlemesinde "Kişi, ifade alınması veya ... için celpname ile davet olunur. Gelmezse zorla geterileceği celpnameye yazılabilir" hükmü yer almıştır.

(*) Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Usulü Hukuku Anabilim Dalı

Esasen «yazılabilir» tabiri, yazılmasındaki fayda karşısında yazmamak için bir neden de olmadığından "yazılır" şeklinde kabul edildiğinde(1), kolluk (veya savcı) kural olarak ifadesine başvuracağı kişiyi önce celpname ile çağırır; celpnamede gelmediği takdirde zorla getirileceği yazıldığından, çağırıldığı halde gelmemesi durumunda zorla getirilebilecektir.

Bu madde, tutuklama şartlarının mevcut bulunmadığı ve gecikmesinde sakınca bulunmadığı durumlar içindir. Yoksa tutuklama şartlarının ve gecikmesinde sakınca bulunduğu hallerde CMUK 127.maddesi gereğince, yakalama tedbirine başvurularak celpname çıkarılmadan zorla getirilebileceği gibi ifadesi de alınabilecektir. Nitekim CMUK 154.maddesinin 2.fıkrasında, kolluğun C. Savcısının yazılı emri üzerine yakalanan kişileri, olayın sanıkları ..., yapılan işleme ait evrak ile birlikte belirtilen gün, saat ve yerde hazır bulunduracağı öngörülmüştür. Böyle bir durumda, yakalanan kişiler ve olayın sanıkları celpname olmaksızın C.Savcılığına zorla getirilebileceğine göre, bu durumda tutuklamayı gerektiren koşulların gerçekleşmesini aramak gerektiği açıktır.

Yine, CMUK 154/2.fıkrasında yapılan değişiklikler, kolluğa el koydukları, yakalanan kişiler ile uygulanan tedbirleri C.Savcılığına derhâl bildirme yükümlülüğü getirilmiştir. Bu durum, hazırlık soruşturmasını yürütüp sonuçlandıracak olan savcının, amir olmasının bir gereğidir.

2) Yakalanan Şüphelinin ve Tutuklu Sanığın Hakları

a. Müdafaa Hakkı

Müdafaa, adaletin gerçekleşmesi için gereklidir. Ayrıca toplumsal bir olay olan suçtan, Devlet de sorumlu olduğu için, sanığı nasıl cezalandırıyorsa, müdafaa da etmelidir. Zira "Silahlarda eşitlik ilkesi" bunu gerektirir. Müdafaaı sanık yapabileceği gibi müdafii de yapabilir(2).

İşte Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda yapılan değişiklikle, şüpheli ve sanığın müdafii'nden yararlanması öngörülmüştür. Bu arada belirtilmesi gereken bir husus da, şüpheli ve sanığın, ifade ve sorgusunda kimliğe ilişkin soruları doğru olarak cevaplandırma zorunluluğunun yasa da açıkça ifade edilmesidir (CMUK m.135/1).

aa) Müdafiiin Seçimi ve Tayini

Yakalanan kişi veya sanık, soruşturmanın her hal ve derecesinde bir veya birden fazla müdafiiin yardımından yararlanabilir. Kanuni temsilcisi varsa o da yakalanana veya sanığa bir müdafii seçebilir (CMUK m.136/1). Kolluk ve Savcı tarafından ifadesi alınırken ve hakim tarafından sorguya çekilirken müdafii tayin hakkının bulunduğu, müdafii tayin edebilecek durumda değilse baro tarafından tayin edilecek bir müdafii talep edebileceği bildirilir (CMUK m.135/3). Müdafii seçilecek durumda olmadığını beyan ederse talebi halinde baro tarafından kendisine bir müdafii tayin edilir. Yakalanan kişi veya sanık 18 yaşını bitirmemiş yahut sağır veya dilsiz veya kendisini savunamayacak derecede malul olur ve bir müdafii de bulunmazsa talebi aranmaksızın, kendisine müdafii tayin edilir (CMUK m.138).

Mudafii, soruşturmanın veya yargılamanın yapıldığı yer barosunca tayin edilir (CMUK m.140).Yakalanan kişi veya sanıklar birden fazla ise ve menfaatleri de birbirine uygun ise, müdafii seçemeyenlerin savunması bir müdafiiye verilebilir (CMUK m.142).

Baro tarafından tayin edilen müdafiiye, görevin ifasından doğan masraflar hariç, avukatlık ücret tarifesinden ayrı olarak bu tarifenin hazırlanış yöntemine göre tespit edilecek ücret ödenir. İleride yargılama giderleri ile mahkum olan sanıklardan, müdafiiye ödenen ücreti ödeyebilecek durumda olanlara Türkiye Barolar Birliğinin rücu hakkı vardır (CMUK m.146/1).

Sanık, sonradan bir müdafii seçerse evvelce baro tarafından tayin edilmiş müdafiiin görevi son bulur (CMUK m.139).

bb) Müdafiiin Hazır Bulunması

Kolluk ve savcı ifade alırken veya sulh hakimi sorguya çekerken, şüpheli ve sanığa, isterse müdafiiin soruşturmayı geciktirmemek kaydıyla ve vekaletname aranmaksızın ifade veya sorguda hazır bulunacağını bildirecektir (CMUK m.135/3). Yakalanan kişinin talebi halinde müdafii de sorguda hazır bulunabilir (CMUK m.128/1). Tutuklanması talep edilen sanık hazır, karardan önce dinlenir, hazır bulunan sanık isterse sorgu sırasında vekaletname aranmaksızın müdafii de hazır bulunabilir ve karar verilmeden önce C.Savcısı ile hazır olan müdafii dinlenir (CMUK m.106/1).

Zabıta amir ve memurları tarafından yapılacak sorgulama işlemlerinde, ancak bir müdafii ve Cumhuriyet Savcılığı işlemlerinde en çok üç müdafii hazır bulunabilir. Zabıtaca yapılacak soruşturma da dahil olmak üzere, soruşturmanın her safhasında müdafiiin, yakalanan kişi veya sanıkla görüşme, ifade alma veya sorgu süresince yanında olma ve hukuki yardımda bulunma hakkı engellenemez, kısıtlanamaz (CMUK m.136/2,3).

İfade sırasında müdafiiin hazır bulunması, şüpheli kadar toplumu da ilgilendirmektedir. Zira korunmak istenen, sadece şüphelinin kişisel hakları olmayıp, daha ziyade hukuka aykırı davranışları önleyerek insan haklarına saygılı olmayı sağlamaktır. Bu nedenle, müdafiiin hazır bulunmasını istemek şüpheli veya sanığın iradesine bağlı bulunmamalıdır(3). Gerçekten, soruşturmanın selameti açısından müdafiiin bulunması gereklidir. Nitekim Amerikan Yüksek Mahkemesi, bir davada, müdafii ile görüştürülmeyen, müdafii karakoldan içeri sokulmayan zanlıdan alınan ikrarı geçerli kabul etmemiştir(4). Aynı şekilde ünlü Miranda kararıyla da, şüpheli avukat istediğini belirtirse avukat gelinceye kadar durulacağı; bir avukat bulunmadan herhangi bir açıklama sağlanmıyorsa, Hükümetin, zanlının bunu haklarını bilerek yaptığını kanıtlama yükümü altında bulunduğu belirtilmiştir(5).

Kanımızca, CMUK'la getirilen bu yeni düzenleme Amerika uygulamasında olduğu gibi uygulanmalıdır.

Böylece hukuka aykırı davranışların önüne geçilmesi sağlanabilecektir.

cc) Müdafî ile Görüşme Hakkı

Yakalanan veya tutuklu bulunan kişi, vekaletname aranmaksızın müdafî ile her zaman ve konuşulanları başkalarının duyamayacağı bir ortamda görüşebilir. Bu kişilerin müdafî ile yazışmaları denetime tâbi tutulmaz (CMUK m.144).

Gerçekten de savunma hakkı sanığın müdafî ile serbestçe görüşmesini gerektirdiğinden bu yetkinin daraltılması savunmaya baskı demek olup(6), müdafîin yardımından yararlanma hakkını içeren İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 6. maddesinin 3/(c) fıkrasına aykırıdır(7).

dd) Müdafîin Dosyayı İnceleme Yetkisi

CMUK 143.maddesi uyarınca, müdafî hazırlık evrakı ile dava dosyasının tamamını inceleme ve istediği evrakın bir suretini harçsız alma hakkına sahiptir. Yakalanan kişinin veya sanığın sorgusunu içeren tutanak ile bilirkişi raporları ve yakalanan kişi veya sanığın hazır bulunmaya yetkili olduğu diğer adli işlemlere ilişkin tutanakları müdafî, her zaman isteyebilir veya bir suretini çıkarabilir. Bununun dışındaki durumlar için olmak kaydıyla, müdafîin hazırlık evrakını incelemesi veya hazırlık evrakından suret alması hazırlık soruşturmasının amacını tehlikeye düşürebilecek ise C. Savcısının talebi üzerine sulh hakimi kararıyla hazırlık soruşturması sırasında bu hak kısıtlanabilir.

Bu düzenleme son derece yerindedir. Zira sözgelimi, ancak önceden bilinmediği takdirde başarıya ulaşacak bir soruşturma işleminin yapılacağı dosyadan anlaşılacaksa, dosyaya bakmak soruşturmanın amacına zarar vereceğinden(8) her ne kadar müdafî, "meslek sırrı" ile bağlı(9) ise de, bu durumda C.Savcısının talebi üzerine Sulh hakimi kararıyla bu hakkın kısıtlanması gayet makuldür.

ee) Müdafaaaya İlişkin Diğer Haklar

aaa. Isnad Edilen Suçun Bildirilmesi

CMUK 135/2 uyarınca kolluk ve Savcı ifade alırken, hakim sorguya çekerken, şüpheli veya sanığa, isnad edilen suç anlatılacaktır.

bbb. Kötü Muamelelere Tâbi Tutulmama Hakkı

CMUK 135/a gereğince ifade verenin ve sanığın beyanı, özgür iradesine dayanmalıdır. Bunu engelleyici nitelikte kötü davranma, işkence, zorla ilaç verme, yorma, aldatma, bedensel cebir ve şiddette bulunma, bazı araçlar uygulama gibi iradeyi bozan bedeni veya ruhi müdahaleler yapılamaz.

Bu düzenleme ile, şüpheli veya sanığın, kötü muamelelere tâbi tutularak suçu ikrar etmesine yönelik işlemlere set çekmek amaçlanmıştır.

Gerçekten de Beccaria'nın deyimiyle(10) hakikat sanki kişinin adaleleri ve sınırları içine gizlenmiş gibi onu işkence ile çıkarmaya çabalamak vahşet ve budalalıktır.

ccc. Susma Hakkı

Yeni düzenlemeyle, şüpheli ve sanığa ifade verirken veya sorguya çekilirken, isnad edilen suç hakkında açıklamada bulunmamasının kanuni hakkı olduğu söylenecektir(CMUK 135/4). Bu düzenlemeyle susma, bir hak olarak açıkça düzenlenmiştir. O halde susma, şüpheli veya sanığın suçluluğuna delil sayılmamalıdır. Zira bir "hakkın kullanılması" aleyhe sonuç veremez. Kaldı ki, sanığın kendi savunması yerine susması, bir heyecan hali, ümitsizlik içinde olduğunu veya marazi bir ruh yapısına sahip bulunduğunu gösterebilir(11).

Maalesef sanığın susması uygulamada, delilleri karartma tehlikesinin asıl dayanağı olarak görülerek(12) tutuklama yoluna genellikle gidilmektedir. Halbuki, sanık herhangi bir sebeple susma hakkını

kullanabilir(13).

Zira bu hak, sanığa kendisi ve yakınları aleyhine kanıt getirmemesi, daha önemlisi işkenceye maruz bırakılmaması hakkının bir sonucudur. Aynı zamanda susma, sanığa tanınan kolaylık olup bir savunma yöntemidir(14).

Nitekim Amerika'da ünlü Miranda kararında, kişinin susma hakkını her zaman kullanabileceği; ifade alınması sırasında, ya da önce, susacağını söyler söylemez, ifadeye son verileceği, susma hakkının ifade alınmasından önce söylenmesine rağmen, söylediği her şeyin, mahkemede aleyhine delil olabileceğinin hatırlatılması gerektiği, bu kurallara uyulmadan alınan ifadelerin delil olarak kabul edilmeyeceği öngörülmüştür(15).

ddd. Delil Gösterme Hakkı

Yeni düzenlemeyle, şüpheli ve sanığa, ifade verirken ve sorguya çekilirken kendisine şüpheden kurtulması için somut delillerinin toplanmasını talep edebileceği hatırlatılacak ve kendisi aleyhine var olan şüphe sebeplerini ortadan kaldırmak ve lehine olan hususları ileri sürmek imkanı da verilecektir.

Böylece, kendisine yöneltilen isnattan kurtulabilmesi imkanı(16) tanınmış olmaktadır.

b. Yakalamanın, Yakalanan Kişinin Yakınlarına Bildirilmesi

Yeni düzenlemeye göre, ifade alınırken kişiye yakınlarından istediğine yakalandığını duyurabileceği söylenecektir (CMUK m.135/3). Bu düzenlemeden, mutlaka, yakınlarına yakalama durumunun haber verileceği anlamı çıkmadığı gibi Anayasa'nın 19.maddesinin 6.fıkrasının işaretleriyle bildirmenin soruşturma için sakınca oluşturmaması şarttır.

Nitekim İngiltere'de, yakalanan kişinin, nezaret durumunu bir yakınına veya ilgili bir kişiye bildirmesi, "Uygulama Kanunu» çerçevesinde telefonla makul

süre görüşmesi mümkün olduğu gibi, genelde bildirim polis tarafından yapılmaktadır(17). Ancak bununla birlikte emniyet amiri, "tutuklanabilir ciddi suç" şüphelisi için bu hakkı, delile müdahale veya zarar verilmesi, diğer kişilere müdahale veya fiziki zarar verilmesi, şüpheli görülen diğer kişilere haber verilmesi, suç ürünü malların ele geçirilmesinin engellenmesi durumlarının bir veya bir kaçının oluşacağı hakkında inandırıcı nedenlere sahipse, şüphelinin polis karakoluna alındığı andan itibaren 36 saati geçmemek kaydıyla bu hakkı askıya alabilmektedir. Bu arada işaret edelim ki, bu ülkede avukat yardımından yararlanma hakkı da bu şekilde askıya alınabilmektedir(18).

c. Yakalananın ve Tutuklunun Hakim Önüne Çıkarılması

aa) Yakalananın Hakim Önüne Çıkarılması

Bu konuda CMUK 128.maddesi de köklü bir değişiklik geçirmiştir. Şöyle ki, yakalanan kişi bırakılmazsa, yakalama yerine en yakın sulh hakimine gönderilmesi için gerekli süre hariç 24 saat içinde sulh hakimi önüne çıkarılarak sorguya çekilir. Yakalananın istemi üzerine müdafii de sorguda hazır bulunabilir.

Üç veya daha çok kişinin bir suça iştiraki suretiyle toplu olarak işlenen suçlarda, delillerin toplanmasındaki güçlük veya fail sayısının çokluğu ve benzeri nedenlerle Cumhuriyet Savcısı bu sürenin dört güne kadar uzatılmasına yazılı olarak emir verebilir. Soruşturma bu sürede sonuçlandırılmazsa C. Savcısının istemi ve sulh hakiminin kararı ile sekiz güne kadar uzatılabilir.

Yakalama emrinin uzatılmasına ilişkin C.Savcısının yazılı emrine veya yakalama işlemine karşı, yakalanan kişi veya müdafii veya kanuni mümessili veya birinci veya ikinci derecede kan hısımları veya eşi hemen serbest bırakılmayı sağlamak için sulh hakimine başvurabilirler. Sulh hakimi, incelemeyi evrak üzerinde yaparak derhal ve nihayet 24 saat dolmadan başvuruyu sonuç-

landırır. Yakalamanın veya süre uzatmasının yerinde olduğu kanısına varırsa müracaatı reddeder veya yakalananın derhal soruşturma evrakı ile C.Savcılığında hazır bulundurulmasına karar verir.

Yakalama süresinin dolması veya hakimın serbest bırakma kararı üzerine serbest bırakılan kişi hakkında yakalamaya konu olan fiil nedeniyle yeni ve yeterli delil elde edilmedikçe ve C.Savcısının kararı olmadıkça bu kişi tekrar yakalama işlemine tâbi tutulamaz.

Kuşkusuz yakalananın «derhal» hakim önüne çıkarılması insan haklarından (IHAS m.5/3). Bununla birlikte, İnsan Hakları Avrupa Komisyonu, 4 günlük gözaltı süresini, IHAS'a aykırı görmeyerek "derhal" tabirini dar yorumlamamıştır(19). O halde 4 günlük gözaltı süresi makuldur. Fakat C.Savcısının talebi ve sulh hakiminin kararıyla da olsa gözaltı süresinin 8 güne kadar uzatılabilmesinin kişi hürriyetini ve güvenliğini fazlasıyla sınırladığı açıktır.

Nitekim Almanya'da toplu suç ayırımı yapılmaksızın, yakalanan kişiyi en geç ertesi gün mahkeme önüne çıkartma mecburiyeti vardır (StPO m.128/1).(20)

Hatta İngiltere'de, 24 saat olan gözaltı süresi, emniyet amirinin yetkisiyle 36 saate, mahkeme kararı ile maksimum 96 saate kadar uzayabilmektedir(21).

Diğer taraftan, değişiklik yasasının 30.maddesi uyarınca Devlet Güvenlik Mahkemelerinin görev alanına giren suçlarda yakalanan veya tutuklanan kişi, tutuklama veya yakalama yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç en geç 48 saat ve toplu olarak işlenen suçlarda en çok 15 gün içinde hakim önüne çıkarılacaktır. Ayrıca Anayasanın 120. maddesi gereğince olaganüstü hal ilan edilen bölgelerde yakalanan veya tutuklanan kimseler hakkında, bu sürenin yukarıdaki sürelerin iki katı olacağı belirtilmiştir. Bu konuda ilginç bir noktaya temas edelim ki, Devlet Güvenlik Mahkemelerine ilişkin yasanın 16.maddesinin içerdiği olan bu madde, değişiklik yasasının 31. maddesinin işaretiyle yürürlükten kaldırılmış ve bu degi-

şiklik yasasının 30.maddesinde yer verilmiştir. Böylece bu hükmün hangi yasada barındırıldığı belirlenmemiş olduğundan, bu madde daha çok Devlet Güvenlik Mahkemelerinin görev alanına ilişkin olduğundan eski yerinde kalmalıdır.

Ayrıca yukarıda değindigimiz bu hükme göre toplu suçlarda gözaltı süresinin uzayabilmesi için genellikle uygulamada savcıya başvurulmaktaysa da(22) öngörülen 15 günlük sürenin, henüz bir yargı kararıyla suçlu olduğu belirlenmemiş bir kişinin özgürlüğünü fazlasıyla sınırlandırdığı, böylece kişi hürriyeti ve güvenliği açısından sakıncalı durumlar oluşturduğuna işaret etmek gerekir.

Nitekim İngiltere'de, 1984 tarihli «Terörizmin Önlenmesi Hakkında Muvakkat Kanun» hükümleri uyarınca, gözaltı süresi 24 saatten ancak 7 güne kadar uzayabilmektedir(23).

bb) Tutuklanan Kişinin Hakim Önüne Çıkarılması

Tutuklama, tutuklama müzekkeresi ile gerçekleşmektedir. Yeni düzenlemede, kişi güvenliği açısından müzekkerede, sanığın mümkün olduğu kadar açıkça kim olduğu, şekli ve aleyhine isnat edilen suç ile tutuklama sebebine ilaveten, fiilin kanunda hükme bağlandığı maddelerin, ve suçun kanuni unsurlarının da yazılması öngörülmüştür (CMUK m.106/2).

Ote yandan sanık tutuklama üzerine tutulduğunda derhal ve nihayet yirmi dört saat içinde yetkili hakim önüne çıkarılarak sorguya çekilir ve tutmanın devam edip etmeyeceği hakkında bir karar verilir. Sanığı en yakın hakim önüne getirmek için gerekli süre bu yirmi-dört saatlik süreye dahil değildir (CMUK m.108/1,2).

Görüldüğü üzere, eski düzenlemeden farklı olarak hakim önüne çıkarma süresi 48 saatten 24 saate indirilmesi yerinde olmuştur. Zira yapılacak iş, giyabi olan tutuklama müzekkeresini vicahiye çevirmek olduğundan, sanığın kollukta fazla bekletilmesi doğru değildir.

Herhalde, en yakın hakimden kastedilen, mesafe bakımından en yakın bulunan değil, sanığın en çabuk

huzuruna sevk edilebileceği hakimdir(24).

3) Tutuklama Sebepleri

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 104.maddesinde yapılan değişiklikle, suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler, ancak kaçma şüphesi veya doktrinde (25) kısaca delillerin karartılması olarak nitelendirilen delillerin yok edilmesi, değiştirilmesi, gizlenmesi, şeriklerini uydurma beyana veya tanıkları yalan tanıklığa veya tanıklıktan kaçmaya sevk edilmesi veya bilirkişilerin etki altına alınması durumları gösteren olayların varlığı halinde tutuklanabilir. Böylece, eski düzenlemede yer alan, suçun devlet veya hükümet nüfuzunu kıran veya memleketin asayişini bozan fiillerden bulunması veya umumi adab aleyhinde olması, sebeplerine dayanılarak tutuklamaya gidilemeyecektir. Gerçekten de devlet otoritesini göstermek veya halkı tatmin etmek gibi düşüncelerle tutuklamayı kabul etmek tutuklama tedbirinin güttüğü amaca ters düşer(26).

Ayrıca herhalde, salt kaçma şüphesi veya soyut delilleri karartma tehlikesi, tutuklama için yeterli sayılmayıp, tutuklama kararında hakim, kaçma şüphesini uyandıracak olayları veya sanığın hangi delili nasıl karartmak istediğine sanığın hangi hallerine dayanarak vardığını belirtmesi gerekir(27).

Yeni düzenlemede de birtakım durumlar, karine sayılmıştır: Soruşturma konusu olan suçun, kanunda öngörülen cezasının üst sınırı yedi yıldan az olmayan hürriyeti bağlayıcı cezayı gerektirmesi veya sanığın ikametgahı veya meskeninin bulunmaması veya kim olduğunu isbat edememesi durumunda, kaçacağı veya delilleri karartacağı var sayılabilir.

Esasen, bu durumlar delilleri karartma'dan daha ziyade kaçma şüphesine karinedir. Çünkü bu durumların, delilleri karartma ile bir ilgisi bulunmadığı gibi, herhangi bir şekilde delillerin karartılması da mümkündür.

Başka bir olaya ihtiyaç olmadığını belirtmekle beraber bu karineler aksi kabul edilebilen karine-

lerdir(28). Zira tutuklama ihtiyari olduğundan, bu durumların varlığına rağmen hakim tutuklama mecburiyetinde değildir(29). Aksi takdirde tutuklama mecburiyetinin kabul edilmesi kişi hürriyeti ve güvenliğini tehlikeye düşürmesi yönüyle kabul edilemez.

Sonuç olarak, yeni düzenlemeye rağmen, soruşturma konusu bir suçun gerektirdiği hürriyeti bağlayıcı cezanın azami sınırı 7 yıldan az olsa da kaçma veya delilleri karartma şüphesi nedeniyle hakim, tutuklamaya gidebilecektir. Bu hükmün konulmasındaki amaç kanımızca, mümkün mertebe, zorunlu olmadıkça keyfi tutuklamaya engel olmaktadır.

Diğer taraftan, CMUK 104.maddesinin 3.fıkrasında, 6 aya kadar hürriyeti bağlayıcı cezayı gerektiren suçlarda sanığın ancak suçun toplumda infial uyandırması veya ikametgahı veya meskeninin bulunmaması veya kim olduğunu ispat edememesi halinde tutuklanabileceği hüküm altına alınmıştır. Bu hükmün karşıt anlamından, sanığın kim olduğu ve mesken ve ikametgahının belli olduğu veya suçun toplumda infial uyandırmadığı durumlarda, tutuklamaya gidilemeyecektir.

Ancak belirtelim ki, suçun toplumda infial uyandırması sebebi, tutuklama amacına ters düşeceği gibi uygulamada da kötüye kullanmaya elverişli olduğundan haklı olarak eleştirilmektedir(30). Bu nedenle, bu hüküm derhal kaldırılmalıdır.

Yine yeni düzenleme ile, koruma tedbirlerinin ön şartlarından olan orantılılık ilkesi, tutuklama vesilesiyle yasada öngörülmüştür: "Soruşturma konusu fiilin önemi veya uygulanabilecek ceza veya emniyet tedbiri dikkate alındığında tutuklama, haksızlığa sebep olabilecekse veya tutuklama yerine bir başka yargılama önemi ile amaca ulaşılabilecekse tutuklamaya karar verilemez." (CMUK m.105/son).

Böyle bir durumla keyfi tutuklamaya set çekmek amaçlanmıştır. Gerçekten bu noktada, Almanya'da(31) olduğu gibi belli zamanlarda belli makamlara başvurma mecburiyeti, hakimın veya savcının izni olmadan yerini

terketme yasası, teminat verme tedbirleri uygulanabilir. İnfaz sistemimiz açısından ise yurt dışına çıkarmama veya teminatla salıverme tedbirleri, tutuklama yerine uygulanabilir.

4) Tutukluluk Süresi

İHAS 5.maaddesiyle, yakalama ve tutuklama gibi geçici tedbirlerle kısıtlanmış kişinin makul süre içinde ya yargılanması ya da salıverilmesi öngörülmektedir(32). Böylece tutuklama için sınırlayıcı bir süre getirmekle, hem geçici bir koruma tedbiri olarak onun "geçicilik" niteliği korunmuş olur, hem de yargılama süresinin uzamasına engel olunur(33). Bu durumun sanığın sosyalleşmesine katkısı ile cezaevi nüfusunun azalmasıyla cezaevi idaresinin yükleneceği külfetin azalması da kaydedilmelidir. Esasen kişi özgürlüğü ve güvenliğini korumak için bu durum gereklidir.

İşte, Ceza Muhakemeleri Usulü Yasasının mülga 110.maddesi, yeni şekliyle tutukluluk süresini içermiştir: Hazırlık soruşturmasında tutukluluk süresi azami altı aydır. Kamu davasının açılması halinde bu süre hazırlık soruşturmasında tutuklulukta geçen süre dahil iki yılı geçemez.

Soruşturmanın veya yargılamanın özel zorluğu veya geniş kapsamlı olması sebebiyle yukarıda belirtilen sürelerin sonunda kamu davası açılmamış veya hüküm tesis edilememiş ise, soruşturma konusu fiilin kanunda belirtilen cezasının alt sınırı yedi seneye kadar hürriyeti bağlayıcı cezayı gerektiren suçlarda tutuklama kararı kaldırılır. Yedi sene ve daha fazla hürriyeti bağlayıcı cezalar ile ölüm cezasını gerektiren suçlarda tutuklama sebebine, delillerin durumuna ve sanığın şahsi hallerine göre tutukluluk halinin devamına veya sona erdirilmesine veya uygun görülecek nakdi kefaleti vermesi şartıyla sanığın tahliyesine karar verilebilir.

Alman Hukukunda tutukluluk süresi kural olarak 6 ay olarak belirlenmiştir. Ancak bunun uzama halleri de bulunmaktadır.(34)

Kanımızca, yeni düzenleme ile getirilen durum, makul sayılabilir.

II- DİGER DEĞİŞİKLİKLER

1) Gözlem Altına Alma

CMUK 74 .maddesiyle sanığın şuur tetkiki ve tedavi ve muhafazaya hükmolunmasının sözkonusu olduğu hallerde öngörülen gözlem altına alma tedbiri ile ilgili olarak yapılan değişiklikte ilkin bu maddenin 1,3 ve 5. fıkralarındaki yakalama'daki "gözaltına alma»yı çağrıştıran gözaltına alma kelimeleri doğru bir şekilde "gözlem altına alma" olarak düzeltilmiştir.

Diger taraftan,daha önce azami 6 hafta ve bu sürelerin yetmemesi durumunda gerektiğinde sulh hakimince toplam 6 aya kadar uzatılması mümkün olan gözlem süresi, bu süreler 3 hafta ve 3 ay olarak belirlenmiş olup, hakimın, sanığı resmi kuruma yollarken, kural olarak soruşturma dosyasını da birlikte göndermesi ve dosyanın, eski düzenlemenin aksine 1 ay değil, 15 gün içinde geri gönderilmesi hususları kabul edilmiştir (CMUK m.74/4).

Gözlem süresinin Almanya'da(35) olduğu gibi uzatmalarla toplam olarak 6 haftayı geçmemesini, sanığın hürriyetini gereksiz yere kısıtlamamanın bir gereği olarak görüyoruz.

2) Teminatla Salıverme

CMUK m.122/1'de yapılan değişiklik uyarınca, sanık soruşturma veya duruşmada mazeretsiz hazır bulunmaz veya mahkum olup da hürriyeti bağlayıcı cezanın infazından kaçarsa, kefalet karşılığı hazineye gelir kaydedilir veya para acezasını, ödeme emrinin tebligine rağmen süresinde ödemez ise kefalet karşılığından para cezası mahsup edilerek kalan para hazineye gelir kaydedilir.

B) GENEL OLARAK SON SORUŞTURMA İLE İLGİLİ DEĞİŞİKLİKLER

I- HAKİMİN REDDİ

CMUK 23.maddesinin 2.fıkrasında yapılan değişiklikle, önceleri C.Savcısı, sanık, davacı (şahsi davacı veya müdahil olabilir) hakimi reddi edebilirken açık bir şekilde müdahil'in ve kapsam genişletilerek müdafii ile müdahil ve şahsi davacı vekillerinin de hakiminin reddi davasını açabilmesi kabul edilmiştir. Böylece müdafii, şahsi davacı ve müdahilin vekilleri artık genel vekaletnameye dayanarak hakimin reddi davasını açabilirler.

Diğer taraftan Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 26.maddesinin 1.fıkrasında, kural olarak hakimin reddi talebinin, red edilen hakimin mensup olduğu mahkemece inceleneneğine işaret edilerek, reddi istenen hakimin Ağır Ceza Mahkemesi üyesi olması halinde, bu üyenin müzakereye katılamaması nedeniyle mahkeme oluşmadığı takdirde, red davasına bakacak mahkemenin, yeni düzenlemede eski düzenlemenin aksine doğrudan doğruya en yakın Ağır Ceza Mahkemesi olmayıp, o yerde Ağır Ceza Mahkemesinin birden fazla dairesi bulunması halinde numara olarak kendisini takip eden dairenin, son numaralı daire için bir numaralı dairenin yetkili olduğu ve fakat o yerde Ağır Ceza Mahkemesinin başka bir dairesi bulunmuyorsa, bu takdirde en yakın Ağır Ceza Mahkemesinin yetkili olacağı ifade edilmiştir.

Böylece, ceza davası önünde duran tali ceza davası niteliğindeki hakimin reddi davasının bir an önce selametle yürütülmesi amaçlanmıştır. Zira CMUK'un 28.maddesi uyarınca, reddi hakkında bir karar verilinceye değin, reddi istenen hakim tarafından gecikmesinde sakınca bulunan işlemler hariç, hiç bir işlem yapılamayacağı gibi bir sonraki celseye de geçilemeyecektir.

II- HUKUKA AYKIRI DELİLLER

CMUK 254.maddesine eklenen maddeyle, soruşturma ve kovuşturma organlarının hukuka aykırı şekilde elde ettikleri delillerin hükme esas alınamayacağı

öngörülmüştür.

Bu düzenlemeyle soruşturma ve kovuşturma organları olan kolluk, savcı ve sulh hakimin elde ettikleri hukuka aykırı deliller, delil olarak değerlendirilip hükme dayanak teşkil edilemeyecektir.

Gerçekten de ceza muhakemesinin gayesi, hukuk kurallarıyla bağlı kalınarak maddi gerçeğin ortaya çıkarılması olup, hakikat her ne pahasına olursa olsun ortaya çıkarılsın denilemez(36). O halde, konusu bakımından yasaklanmış olan deliller bir yana bırakılacak olursa, elde edilen delillerin hukuka aykırı olması, ya temel hakların ihlal edilmesiyle veya elde edilmesinde uygulanan yöntemden dolayı olabilir.

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununa eklenen 135/a maddesi gereğince, ifade verenin ve sanığın beyanı özgür iradesine dayanması gerektiği, bu nedenle bunu engelleyici nitelikte kötü davranma, işkence, zorla ilaç verme, yorma, aldatma, bedensel cebir ve şiddette bulunma, bazı araçlar uygulama gibi iradeyi bozan bedeni ve ruhi müdahalelerin yapılamayacağı, kanuna aykırı bir menfaat vaat edilmeyeceği öngörülmüş, bu tür yasak yöntemlerle elde edilen ifadelerin şüpheli veya sanığın rızası olsa dahi delil olarak değerlendirilemeyeceği hüküm altına alınmıştır. Bu düzenleme, hemen hemen mehz Alman Yasasınının 136.a maddesinin içeriğini oluşturmaktadır(37). Bu madde uyarınca yukarıda belirttiğimiz yöntemlerle gerek kolluk ve savcılıkta ve gerekse sulh ceza hakimliğinde elde edilen ikrarlar delil olulmşturmayacaktır. CMUK 254.maddesine eklenen bu yeni düzenlemeyle de bu ikrara dayanılarak hüküm verilemeyecektir.

Bu tür hukuka aykırı delillerin dışında, kişinin temel hakları ihlal edilerek delil edilebilir. Sözgeçlimi, özel hayatın gizliliği ve haberleşmenin gizliliğine dokunularak delil edilirse durum ne olacaktır?

Bu konuda bazı ülke yasaları, gizlice dinlenen telefona veya telgraf içeriklerinin veya şeride alınan bilgilerin kullanılmasını yasaklamış olduğundan (38) ve hakeza Amerika'da(39) böyle şeritler delil olarak

değerlendirilmediğinden, bu ülkelerde bu konuda sorun çıkmaktadır.

Buna karşılık Almanya'da, "haklar çevresi" teorisi ile, delilin elde edilmesi ile gerçekleşen hukuka aykırılığın sanığa haklarını ne ölçüde ihlal ettiğine, bu konuda değerlendirme yapılırken öncelikle ihlal edilmiş bulunan normun kimin yararına konmuş olduğuna bakılarak hukuka aykırı delillerin duruşmada hükme esas teşkil edip etmeyeceği belirlenmektedir. Buna göre eğer sanığın hakları önemli bir şekilde ihlal edilmişse hukuka aykırı delil duruşmada hükme esas teşkil ademez; ihlal, ikinci derecede ya da önemsiz ise hukuka aykırı olmasına rağmen delil, hükme esas teşkil edilecektir(40) Nitekim Alman Federal Mahkemesi kural olarak gerek bantların ve gerekse hatıra defterlerinin içeriği konusunda bilgi alınamayacağını ve bunların delil olarak kullanılamayacağını kabul etmekle beraber, bu teorisinin uygulanmasıyla bant konusunda, telefonla yapılan bir şantajla bir kişinin çocuğunun kaçırılacağını söylenmesi olayında buna ait bantların delil olarak değerlendirileceğini açıklamıştır(41). Buna karşılık kaçakçılık yaptığından şüphelenilen bir kişinin telefonlarının hukuka aykırı bir şekilde dinlenmesiyle elde edilen bilgiler duruşmada delil olarak kullanılamazlar. Fakat başka delillerle bu suç ispat edilebilir(42).

Kanımızca da, özel hayatın gizliliği ve haberleşmenin gizliliği ihlal edilerek gizli dinleme, bant alma yolu ile ikrar elde edilmişse delil niteliğinde olmamalı, zira bu durum susmak hakkını ihlal etmektedir(43).

İkinci sorun ise, yasaklanmış bir delil vasıtası ile ortaya çıkan diğer delillerin değerlendirilmesi sorunudur. Örneğin, zorla söylenen sanığın ifadesinden sözelimi tabanca gibi bir suç aleti ortaya çıktığında, bu delilin kullanılıp kullanılmayacağı konusunda ise Anglo-Amerikan hukukunda, "zehirli bir ağacın meyvası da zehirli olur" düşüncesiyle diğer deliller de değerlendirilmemektedir. Buna karşılık Almanya'da mahkemeler, diğer delilleri görününde tutmaktadırlar. Ancak belirtelim ki, doktrinde yasaklanmış deliller ko-

nusundaki kuralların eksiksiz, olarak uygulanabilmesi için yasak ağacın meyvalarının da değerlendirme dışında kalması gerektiği düşüncesi savunulmaktadır(44). Kaydedelim ki İngiliz hukukunda da dolaylı deliller gözönünde tutularak, zorla söylenen sanık suç aletini gösterirse bu alet delil olabilmektedir(45).

Kanımızca, dolaylı delillerin değerlendirilmesi, kolluğa hukuka aykırı delil elde etmesi yolunda açık kapı bırakacağından, bu deliller de değerlendirme dışında tutularak hükme esas kılınmamalıdır.

III- DİĞER DEĞİŞİKLİKLER

1) Eşin Duruşmaya Katılması ve Kanun Yoluna Müracaatı

CMUK 145.maddesinin 1.fıkrası ve CMUK 291.maddesinde yapılan değişikliklerle eski düzenlemeden farklı olarak eşin müşavir olarak duruşmaya girip denilebileceği ve eşin kanun yoluna başvurabileceği belirtilmiştir.

Böylece bu durumlarda sadece sanık olan kadına kocasının değil, sanık kocasına kadının da bu yetkiye sahip olduğu kabul edilmiştir.

2) İtiraz

Yeni düzenlemeyle, tutukluluğun devamına ilişkin mahkeme kararlarına itiraz edilecektir (CMUK 298). Halbuki daha önce fıkrada "tutuklamaya ilişkin kararlardan bahsedildiğinden tutukluluğun devamına yol açan kararlara itiraz mümkün iken, uygulamada tahliye talebinin reddi kararına karşı itiraz kabul edilmemekte, böylece kişi hürriyetini sağlamak için konulmuş bir normun alanı daraltılmakdaydı(46).

Diğer taraftan, CMUK 299/1.fıkrasının 3.bendinde öngörülen Ağır Ceza Mahkemesi ile başkanı tarafından verilen kararlar hakkındaki itirazların incelenmesinde, yeni düzenlemeye göre, doğrudan doğruya en yakın Ağır

Ceza Mahkemesi yetkili olmayıp, o yerde Ağır Ceza Mahkemesinin birden fazla dairesi bulunması halinde, numara olarak kendisini takip eden dairenin; son numaralı daire için bir numaralı dairesinin yetkili olduğu, o yerde ağır ceza mahkemesinin başka dairesi yoksa en yakın ağır ceza mahkemesinin yetkili olduğu anlaşılmaktadır.

3) Temyiz Edilemeyecek Kararlar

CMUK 305/2.fıkrasının 1 ve 2 numaralı bendlerinde yapılan değişiklik uyarınca iki milyon liraya kadar olan (iki milyon dahil) para cezalarına dair hükümler ile yukarı sınırı on milyon lirayı geçmeyen para cezasını gerektiren suçlardan dolayı verilen beraat hükümleri temyiz edilemeyecektir.

Ç) YAPILAN DEĞİŞİKLİKLERE YONELİK ÖNEMLİ BİR İSTİSNA

Değişiklik Kanununun 31.maddesinin işaretiyle, değişiklikle getirilen bir çok önemli düzenlemeler, Devlet Güvenlik Mahkemelerinin görev alanına giren suçlarda uygulanmayacak, bilakis bunların hakkında CMUK'un bu değişiklikten önce yürürlükte olan eski hükümleri değiştirilmeden önceki halleriyle uygulanacaktır.

DGM'lik suçlarda uygulanmayacak olan hükümler, müdafaa hakkının esasını oluşturan müdafinin ifade ve sorgudan hazır bulunması, müdafii ile görüşme, müdafinin dosyayı inceleme yetkisi ile müdafaya ilişkin diğer haklar olan susma, delil göstermesi gibi değişikliğin belkemiğini oluşturan düzenlemeler ile şüpheli veya sanığın hakim önüne çıkarılması, tutuklama sebepleri, tutukluluk süresi gibi düzenlemelerdir.DGM'lik suçlarda uygulanmayacak olarak gösterilmeyen düzenlemelerden kişi güvenliğine ilişkin olanları dikkatle incelendiğinde görülür ki bunlar, kötü muamelelere tâbi tutulmama hakkı ile hukuka aykırı olarak elde edilen delillerin hükme esas alınmamasıdır

Halbuki bunların da DGM'lik suçlar için öngör-
rıldığı söylenemez. Zira bu düzenlemelerin içeriğinin
gerçekleşmesi, bu suçlar için kabul edilmeyen hakların
verilmesiyle mümkündür. Bu açıdan CMUK'da gerçekle-
ştirilen değişikliklerden nasibini almayan suçlar kate-
gorisini, DGM'lik suçlar oluşturmaktadır.

D) YURURLUKTEN KALDIRILAN HUKOMLER

Değişiklik yasasının 31.maddesinin 2.fıkrasının
işareti ile, kabahatlere ilişkin tutuklamayı içeren
CMUK m.105 ile gözaltı sürelerini öngören PVSK ek
m.2/1, Olaganüstü Hal Kanunu m.26, Terörle Mücadele
Kanunu m.11 yürürlükten kaldırılmış ve bu arada Terörle
Mücadele Kanununun 15.maddesinin "Tutuksuz Yargılama"
başlığı "Müdafi Tayini" olarak değiştirilmiştir.

SONUÇ

Her şeyden önce, şu gerçeği teslim etmek gerekir
ki, ülkemiz Tanzimattan beri, geri kalmışlığının da et-
kisiyle, kişi temel hak ve özgürlükleri tanıma ve gü-
venceye kavuşturma yönünden gelişmiş Avrupa ülkelerinin
Hukuk reformlarına adapte olması için bu ülkelerin
baskılarına maruz kalmış ve kalmaktadır.

İşte CMUK'da yapılan köklü değişiklikler de bu
baskının bir ürünü olup, sanığın hak ve hürriyetle-
rinde geniş çaplı revizyonu beraberinde getirmiştir.

Şüpheli ve sanığın, müdafii yoksa kendisine müda-
fii atanmasından, müdafiiiden soruşturmanın her safha-
sında (ifade ve sorgu da dâhil) yararlanıp serbestçe
görüşmesine; müdafinin dosyayı inceleme yetkisinin
genişletilmesinden, susma, delil gösterme, kötü muame-
lelere tabi tutulmama hakkına; yakalanan veya tutuklanan
kişinin hakim önüne çıkarılmasında öngörülen makul
süreden, keyfi tutuklamanın önüne geçmek için tutuklama
sebepleri ve tutukluluk süresi konusunda öngörülen
ölçülü düzenlemesine kadar, ceza Muhakemesi Usulü Kanu-
nu, tüm yönleriyle şüpheli ve sanık lehine hükümler
arzetmektedir. Ayrıca hukuka aykırı delillerin, delil
olarak değerlendirilmeyeceğine ilişkin hüküm, bu degi-

şiklikle tanınan hakların emniyet subapı işlevini göreceğinden gerçekçi bir düşünceyi temsil etmektedir.

Ancak değişiklik yasasının 30.maddesinde öngörülen, makul ölçüleri aşan gözaltı süreleri ile yine değişiklik yasasının 31.maddesindeki, CMUK'un olumlu görünümünü DGM'lik suçlar aleyhine çeviren hükümle, yasa koyucu liberal sistemlerde esas olan, birey devlet menfaatlerinde bireyin menfaatlerinin ön plan alınmasından yana olmadığı gibi totaliter değilse otoriter bir sistem yaklaşımını sergilemiştir.

Son olarak, şu husus gözden kaçırılmamalıdır ki, bu yasa değişikliği olağanüstü hal bölgesinde DGM'lik suçlar dışındaki suçlar için de geçerlidir. Bu değişikliklerle olumsuz yönlerine karşın, geriye doğru bakıldığında çok büyük mesafeler katedildiği de inkar edilemez.

D İ P N O T L A R

- 1) Kunter, Nurullah: **Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku**, 9.Bası, İstanbul 1989, s. 382, dn.536.
- 2) Yenisey, Feridun: **Hazırlık Soruşturması ve Polis**, İkinci baskı, İstanbul 1991, s.108.
- 3) Sokullu-Akıncı, Füsün: **Polis Toplumsal Bir Kurum Olarak Gelişmesi Polis Alt-Kültürü ve İnsan Hakları**, İstanbul,1986 s.169.
- 4) Sokullu-Akıncı. a.g.e., s.167.
- 5) Sokullu-Akıncı, a.g.e., s.168.
- 6) Erem, Faruk. **Diyalektik Açısından Ceza Yargılaması Hukukuku**, 6. Baskı, Ankara (tarisiz), s.187.
- 7) Donay, Süheyl: **İnsan Hakları Açısından Sanığın Hakları ve Türk Hukuku**, İstanbul 1982, s.144.
- 8) Başar Centel, Nur: **Ceza Muhakemesi Hukukunda Müdafî**, İstanbul 1984, s.120.
- 9) Erem, **Diyalektik...**, s.182.
- 10) Beccaria, Cesare: **Suçlar ve Cezalar yahut Beşeriyetin Mecellesi (Çev.Muhittin Göklü)**, 3.baskı, İstanbul 1964, s.159.
- 11) Erem, Faruk: **"Susma Hakkı"**, **Yargıtay Dergisi**, Temmuz 1992, S:3, s.298.
- 12) Başar Centel, Nur: **Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama**, İstanbul 1992, s.51.
- 13) Erem, **"Susma..."**, s.299 dn.12.
- 14) Donay, a.g.e., s142-143.
- 15) Sokullu-Akıncı, a.g.e., s.168.
- 16) Yenisey, **Hazırlık...**, s.115.
- 17) Yücel, Mustafa T.: **"Nezaret Altında Bulundurmada İngiltere Örneği"**, **Ankara Barosu Dergisi**, S:1992/1, s.16-17.
- 18) Yücel, a.g.m., s.17.
- 19) Bkz.Kunter,n.378, dn.525.
- 20) Yenisey, **Hazırlık ...**, s.204.
- 21) Yücel, a.g.m., s.16.
- 22) Keskin, O.Kadri: **Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Yapısı, Görevleri ve Yargılama Usulleri**, Ankara 1987, s.101.
- 23) Yücel, a.g.m., s.16.
- 24) Erem, **Diyalektik ...**, s.453.

- 25) Yurtcan, Erdener: **Ceza Yargılaması Hukuku**, 3.bası, İstanbul 1987, s.259.
- 26) Kunter, a.g.e., n.365.
- 27) Kunter, a.g.e., n.365; Yurtcan, a.g.e., s.259.
- 28) Kunter, a.g.e., n.365; Yenisey, **Hazırlık ...**, s.180; Tosun, Öztekın: **Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri**, Cilt:1, Genel Kısım, 4.bası, İstanbul 1984, s.851; Yurtcan, a.g.e., s.259.
- 29) Kunter, a.g.e., s.364.
- 30) Bkz. Başar Centel, **Tutuklama ...**, s.65-66.
- 31) StPO m.116/1. Federal Alman Ceza Usul metni için bkz. İçel, Kayıhan/Yenisey, Feridun: **Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Kanunları**, 3.bası, İstanbul 1990, s.182 vd.
- 32) Donay, a.g.e., s.95; Kunter, a.g.e., n.368.
- 33) Donay, a.g.e., s.106.
- 34) Bkz. Yenisey, **Hazırlık ...**, s.190. Diğer ülkeler ve ayrıntılı bilgi için bkz. Başar Centel, **Tutuklama ...**, s.150-160.
- 35) StPO m.81/5
- 36) Yenisey, Feridun: **Duruşma ve Kanunyolları**, İstanbul 1988, s.169.
- 37) Bu madde için bkz. İçel/Yenisey, s.237.
- 38) Tosun, a.g.e., s.736.
- 39) Tosun, a.g.e., s.805.
- 40) Yurtcan, a.g.e., s.218; Yenisey, **Duruşma ...**, s.172.
- 41) Yurtcan, a.g.e., s.220.
- 42) Yenisey, **Duruşma ...**, s.170.
- 43) Sokullu, a.g.e., s.134; Erem, a.g.e., s.372.
- 44) Yenisey, **Duruşma ...**, s.173.
- 45) Tosun, a.g.e., s.804.
- 46) Kunter, a.g.e., n.369; Yurtcan, a.g.e., s.272.